

Чедомир Штрбац

ЗАПИСИ ИЗ ИНДИЈЕ, БЕОГРАД, 2011, 909 стр.

Да ли је дипломатија наука или вештина? Одговор на ово често постављано питање, у случају др Чедомира Штрпца, био би – јесте и једно и друго. Наука, јер аутор рукописа *Записи из Индије* изузетно добро познаје право, политичку науку и модерну историју. Вештина, зато што су дипломату историјске околности пречесто стављале у ситуацију да, поред учености и знања, једино захваљујући дипломатским способностима, умешности, личном интегритету, угледу и упорности досеже до поштовања средине у којој врши дипломатску мисију, жељених тумачења и уступака који најдиректније служе интересима земље коју заступа. У случају др Чедомира Штрпца потврђује се и она дефиниција дипломатије која дипломатску службу и способне професионалне дипломате представља као „прву линију одбране земље“.

Записи из Индије сажимају искуство др Чедомира Штрпца стечено током петогодишње дипломатске службе у Индији (1997–2002). У питању су године у којима је, након распада Соција-

листичке Федеративне Републике Југославије, дуготрајна југословенска криза ушла у своју завршну фазу. У питању је време у коме није поштована изборна воља грађана, у коме су се преплитали студентски, социјални и политички протести, улични бунт грађана, „кордони“, блокаде, штрајкови, време одређено кризом на Косову, бујањем тероризма Ослободилачке војске Косова, политичким убиствима која потресају земљу, медијским манипулацијама, НАТО бомбардовањем српских градова, сукобима власти и опозиције, криминализацијом друштва, сменом власти у Београду, првим годинама „демократског живота“. У том драматичном периоду др Чедомир Штрбац је готово из дана у дан водио дневник у којем је бележио све оно што је било део његове свакодневне дипломатске делатности, али и записивао своје најинтимније мисли, сумње, наде, запажања. Дневнички записи су, у случајевима кад поједини догађаји нису у потпуности записани и интерпретирани, делом употпуњени подацима из документаци-

је. Отуда рукопис дневника *Записи из Индије* не представља само извор за разумевање велике „светске“ политике, дипломатских активности Савезне Републике Југославије и јавне делатности једног веома ангажованог дипломате, већ и сведочанство о приватности интелектуалца који је у матици дешавања а, опет, хиљадама километара удаљен од простора над чијом је судбином истински забринут. Веома висока „стајна тачка“ сведока историје и посебна „визура“ из које посматра југословенску унутрашњу и спољну политику већ сами по себи привлаче пажњу стручне јавности. Тим пре јер сукоби на југословенском простору који се налазе у средишту његових анализа нису „локални“ инцидент већ догађај светских размера (дешава се у Европи, прате га бројни председани, појављују се „политичка решења“ која добијају легитимитет и у другим деловима света, вишеструко се нарушавају норме међународног права, простор „произвољности“ у светској политици се неслућено увећава...). Додајмо и чињеницу да српска и југословенска историографија није богата мемоарским изворима и дневничким записима дипломата. Све то овом вредном рукопису даје и универзалнији значај. Из њега се може много тога сазнати о светској политици у којој доминира само једна сила, природи међународних односа у времену транзиције, разарању међународ-

ног правног поретка, конструисању медијске пропагандне слике стварности. Књига убедљиво одгонета политичку позицију коју према догађајима у Југославији заузима Индија и скреће пажњу на начине путем којих је дипломатија те велике земље исказивала своје ставове по том питању. Посебно вредним сматрамо дочравање атмосфере која окружује дипломату и скретање пажње на покушаје појединца да у веома сложеним околностима дипломатски делује. Уочљив је критички став који аутор има према политици која се у Београду води, политичарима који нису у стању да сагледају светске процесе и политику своје земље уклопе у велике глобалне концепте света који се рађа на рушевинама хладног рата, гашењу концепта југословенске државе. Подједнаку критичност аутор исказује и према политици „дуплих стандарда“ коју према Југославији води „међународна заједница“. Тему за себе представљају они делови рукописа у којима је аутор „сам са собом“, са дилемама које раздиру професионалца и, истовремено, муче интелектуалца истински забринутог за судбину своје земље. Већ овако набројане теме говоре да се рукопис *Записа из Индије* може читати на више начина, сагледавати из бројних углова, користити као извор који доприноси бољем разумевању великог броја тема из савремене историје.

Прича коју приповеда дневник др Чедомира Штрпца започиње 3. марта 1997. У питању је тренутак у којем је надвладао умор, немоћ, меланхолија, када је било тешко сећати се свега проживљеног и још теже бележити све оно што чини свакодневицу живота у Београду. За аутора, професионалног дипломату а историчара по вокацији, бележење догађаја, схваћено као остављање „трага“ о себи у времену, било је начин да надживи „зло време“. Путовање кроз године у којима су се преламали векови завршава се 25. децембра 2002, када је, непосредно по испуњавању неопходних услова за пензију, др Чедомиру Штрпцу престала служба у југословенској дипломатији. Између та два датума међаша нижу се дани, месеци и године у којима је аутор вршио дипломатску мисију у веома значајној земљи каква је Индија. Његови дневнички записи, ипак, нису једноставна хроника времена, већ сведочанство које о оставља добро обавештени савременик, непосредни сведок и учесник у догађајима, одговорни дипломата, аналитичар, историчар, мисаони интелектуалац који непрестано трага за новим изворима сазнања покушавајући да прекорачи оквире већ стеченог сазнања, преиспитује себе и своју позицију у друштву, промишља сложене друштвене појаве, сагледава процесе који мноштву догађаја дају смисао.

Структуру волуминозне књиге дневничких белешки *Записи из Индије* чини предговор (Реч објашњења), Прологомена записима из Индије и шеснаест маркантних поглавља унутар којих је садржај изложен кроз педесет три уже хронолошке целине.

У уводним деловима књиге приказане су политичке прилике у Београду непосредно пред започињање дипломатске мисије у Индији. Упечатљива је слика коју аутор нуди о средини испуњеној конфликтима друштвених снага које одликује недовољна зрелост, импровизацијама које надвладавају утемељене процене политичког тренутка, политичара који су „звечке“ у рукама Слободана Милошевића, незадовољства и несреће која обузима подједнако појединца и колектив. Слутња да протести доносе „нови квалитет“ није само последица посматрања политичке свакодневице већ и дубинског разумевања процеса, ослушкивања гласова који стижу из интелектуалних кругова, свакодневног праћења штампе и часописа, сусрета са дипломатама. У том контексту постаје видљив дневни ритам распореда времена у коме битан сегмент чини учешће на научним скуповима, разговори са критичком интелигенцијом, пријемима, шетње са пријатељима, друштвени живот разапет између министарства и амбасада, научних института (Институт за

европске студије, Институт за савремену историју, Институт за међународну политику и привреду ...) и кафана (Грмеч, Липа, Шуматовац), читање књига и исчитавање онога што доноси периодика. Насупрот обиљу информација које сустижу једне друге и самим својим бројем смањују могућност критичког сагледавања (део медијског рата који бесни), аутор уочава и изражени „синдром“ власти да спутава „претерано ширење информација“ о себи и најважније политичке одлуке доноси у изузетно уском кругу истомисленика. Сусрети, разговори, теме, идеје, процене и прогнозе, путовања, дипломатска етикеција и невероватна отвореност, упечатљиви кроки портрети савременика, сведочанство су које богати наша сазнања о Београду 90-их година. Подједнако је допадљиво и вредно пажње виђење Индије, анализа њене спољне и унутрашње политике, укупних капацитета, могућности и оријентације у новом времену. Посебно напомињемо да несумњива критичност аутора према носиоцима власти и државној политици није у нескладу са професионалном дужношћу коју обавља и оданости земљи којој служи и коју заступа. Ставови које аутор износи у уводном делу *Записа из Индије* представљају својеврсни лични искуствени „корпус убеђења“ са којима одлази у Индију и које, током го-

дина службовања, са дистанце, уз обиље нових информација, разговора, поступака, чињеница, размишљања ... додатно обогаћује, уобличава, бруси, допуњује.

Првом сусрету са Индијом посвећено је друго поглавље дневничких бележака др Чедомира Штрпца. Оно обухвата хронолошки период од септембра 1997. до марта 1998. године. Први утисци, посета Министарству иностраних послова, куртоазни сусрети са члановима дипломатског кора, упознавање сјаја и беде Делхија, почетак дипломатске мисије у оквирима очекиваног од средине у коју је пристигао и сталних изненађења која доносе сусрети са људима, пределима и животом представљају важан „оквир“ унутар којег се одвија живот и дипломатски рад. Описи непосредног окружења (резиденција, Делхи, институције индијске државе...), путовања по индијском потконтиненту (обиласци Мадраса, Таџ Махала, касније Кашмира, Западног Бенгала, југа Индије, Калкуте, Гое, Бангалора, Тамил Нада...) и околним земљама (Бутан, Сри Ланка, касније Малдиви), омогућавају и читаоцу да дубински разуме један далеки простор, важну државу и особине и навике живописног света који у њој живи. На другој страни су бројни и садржајни сусрети са индијским политичарима и дипломатама из целог света (интензивност сусрета је фасци-

нантна), разговори о светској политици и ситуацији у Југославији и Индији. Први утисак да сви у Делхију „имају већи рејтинг“ од Југославије истовремено је наметао потребу да се интензивним радом таква ситуација из корена промени. Интензивност радних обавеза које др Чедомир Штрбац има и послова које обавља руши мит о дипломатији као послу у коме постоје само ужици и привилегије. Шанса да се колегама дипломатама или индијским политичарима дотури још која важна информација, дошапну очекивања, „ставе у уво“ важне чињенице, у функцији су да се Индија и њени политичари заинтересују за дешавања у Југославији у већој мери „од потребе да буду у току“. Истовремено, Индија се упознаје преко фолклора који својом ефектношћу омогућава дубинско сагледавање „разноликости огромне земље“, преко ношњи и обичаја који одређују свакодневицу живота, празника и светковина, путем тумарања по базарима на којима „пулсира“ живот, кроз свакодневне сусрете са светом који живи на улици. Целину за себе представља део дневничких бележака у коме је описана и сагледана посета Мире Марковић Индији.

У наредним поглављима *Записи из Индије* веома прецизно су осветљена готово сва кључна збивања у земљи, регистрована дешавања на светској политич-

кој сцени, сачињен пописник догађаја од важности за савремени политички тренутак Индије. У центру пажње су активности дипломате који се унутар традиционално добрих односа две земље налази на „новом почетку“. Показало се да рад на оживљавању некада присне али запустеле сарадње, настојања да она буде интензивнија и садржајнија, тражи велику радну енергију. У том контексту приказани су напори на безуспешним припремама посете Слободана Милошевића Индији, потреба да увек изнова буде објашњавана политичка позиција Београда, ангажман на обесмишљавању медијских и пропагандних фалсификата, свакодневни рад на разобличавању бројних стереотипа и површности. Централна тема ангажмана дипломате током 1998. и 1999. године били су криза на Косову и НАТО бомбардовање СР Југославије. После свега учињеног, мимо конкретних процена интереса које свака земља превасходно укључује у тренуцима када дефинише своју спољну политику, у разумевању Индије за спољнополитичку позицију Југославије, о чему белешке сведоче, у знатној мери је садржан и свакодневни дипломатски учинак дипломате др Чедомира Штрпца. У тим деловима текста посебно је вредно пажње настојање дипломате да НАТО бомбардовање СР Југославије буде осуђено трилатералним ак-

том чије би потписнице биле Русија, Кина и Индија. На истом трагу је и настојање да индијски војници узму учешћа у мировним снагама на Косову.

Званични и још чешће неформални разговори унутар дипломатског кора, које аутор свакодневно бележи, сведочанство су које говори о сложености светске политике, претњи силом која услед напуштања основних принципа међународног права постаје реалност, двоструким стандардима који у политици важе. Из њих се много шта може сазнати о политичким менталитетима, људским карактерима, прагматичним интересима који се исказују кроз спремност појединих држава да безрезервно прихвате „диктат“ великих сила или опет кроз настојања других да самостално мисле и критички расуђују (увек у складу са сопственим интересима) када обликују свој спољнополитички наступ и вреднују потезе које повлачи „међународна заједница“. *Записи из Индије* недвосмислено показују да ангажовани дипломата – професионалац и поред тога што је у „дипломатској мисији“ пречесто сам, суочен са организованом делатношћу медија, дипломатских тимова и обавештајних служби „западних демократија“ које „гуше“ сваки дисонантни глас и мишљење о косовској кризи и НАТО, без чврсте подршке у земљи коју представља, ипак има шан-

су и могућност да освоји део политичког и медијског простора и саопшти ставове земље коју заступа. Сусрети са највишим личностима индијске политике (председници државе и владе), вођама политичких партија, министрима, парламентарцима, конгресменима, научницима, новинарима, официрима, студентима престижних колеџа, интелектуалцима, члановима утицајних породица, упечатљиво сведоче да предузети ангажман није био формалан већ од суштинске важности.

Свет у коме се човечанство обрело на прелазу миленијума умногоме се променио у односу на 60-те, 70-те и 80-те године XX века. Нужно се променила и дипломатија, у којој су „добри манири“ устукнули пред претњом, силом, уценом, осећајем тријумфализма. Као да се у мамурлуку победе извојеване рушењем комунизма заборавило на старо правило да тријумф само једне стране у дипломатским пословима суштински представља катастрофални пораз дипломатије која, као трајни успех, памти само онај којим су све стране задовољне. У „новом времену“ човечанство се суочило са изазовима у лику „новог поретка“, светског тероризма, глобализације, транзиције, нарастања моћи мултинационалних компанија, технолошког развоја, информатичке револуције, убрзаног богаћења и сиромашења, заостајања нека-

дашњег „Трећег света“ који пре-стаје да буде „савест човечанства“, друштвених поларизација и социјалних немира, национализама, сепаратизама. Те друштвене појаве, карактеристичне за простор са којег долази (Југо-славија, Балкан, Југоисточна Европа) и средину у којој врши дипломатску мисију (Индија), неминовне су теме о којима др Чедомир Штрбац размишља и које бележи. Критичност према тријумфалистичкој политици „међународне заједнице“ је уочљива.

У рукопису *Записи из Индије* има пуно места где се може застати. „Епизоду“ за себе представља портретисање дипломата, посебно оних са Балкана. Значајна сазнања нуди анализа „неформалних ставова“, „сигнала“, „порука“ које се у дипломатији саопштавају приликом приватних сусрета и неформалног дружења дипломата. Подједнако су значајне и оне странице бележака на којима се свестрано сагледава живот и политика у Индији, смене влада, политичке тешкоће, економски положај, мањи друштвених слојева, обичаји, традиције, нарави. Том широком кругу питања припадају и они делови бележака у којима се говори о менама индијске спољне политике и напорима дипломате да у новим политичким околностима, изазваним сменом власти у Београду, променама спољнополитичке оријентације СР Југославије, дешавањима на

политичкој сцени Индије, још једном започне дипломатску акцију из почетка, настојећи да свеукупну сарадњу две државе средствима дипломатије подигне на што виши ниво. Из тог угла вреднован, рукопис дневничких бележака представља уистину драгоцен историјски извор не само за југословенску већ и за индијску историографију. Подједнако су вредне и оне странице дневничких бележака на којима аутор износи своје личне дилеме и преиспитује границе „дипломатског професионализма“ у одбрани политике која свакодневно компромитује себе. Остаје непознаница да ли су и у којој мери информације и упозорења које је прибирала и достављала дипломатска служба утицале на креирање државне спољне и унутрашње политике.

„Слика другог“ је још једна од тема о којој *Записи из Индије* нуде мноштво информација. Индија која „живи“ на улицама и у храмовима, историја и наслеђе без којих се ни у животу, а још мање у политици те земље не може ништа разумети, сусрет различитих традиција, навика, мириса, боја, укуса, противуречности сваке врсте, живот саткан од разлика, трајање ... такође представља поуку коју дневничке белешке носе. На моменте белешке личе на путопис који темељно упознаје читаоца са културом једне велике земље, начином живота, бројним разликама,

толеранцијом која је предуслов опстанка. Стрпљивост и толеранција, записаће дипломата, представљају најизразитије ментално својство Индијаца.

Из „другог угла“ дневничке белешке дипломате у Индији доносе и мноштво детаља о томе на који се начин, посматрана кроз „индијске наочаре“, видела и опсервирала „југословенска криза“, југословенски политичари, југословенска трагедија. Унутар наведене теме скренута је пажња на бројне чиниоце који су опредељивали Индију да у складу са сопственим „хтењима и проценама“ осуди агресију на Југославију, објашњен је утицај Русије, Кине и САД на перцепцију догађаја у Југославији, посведочено о мегаломанији и нереалним очекивањима Београда. У том контексту треба посебно истаћи прецизне анализе дипломате о приоритетима спољне политике Индије, унутрашњеполитичким и спољнополитичким изазовима са којима се та земља суочава и лимитираним границама индијског занимања (тј. интереса) за догађаје у Југославији. Чињеница да је Делхи одувек био важна дипломатска раскрсница помогла је аутору да одатле опсервира бројна дешавања на азијском простору, прати сударе Истока и Запада у свим сферама живота (процеси вестернизације и отпори који их прате) и попут осетљивог „барометра“ региструје промене које захватају Кину,

Непал, Бутан, *Сри Ланку*, југоисточну Азију, Индију.

Садржаји дневнички записа омогућују читаоцу да, подједнако као и аутор текста, упоређује спољнополитичке потезе „старих“ и „нових“ (демократских) власти у Београду. Разарање институција, негативна селекција кадрова, одсуство професионализма, бахатост која проистиче из политичке моћи, „темељно“ неразумевање значаја дипломатије надживели су догађаје из октобра 2000. и наставили да остављају погубне последице.

Готово све што види, чује, сазна, прочита, доживи аутор дневничких бележака анализира и преиспитује. На тај начин његови записи, у сазнајном смислу, удаљују се од уобичајених за списе такве врсте „видео сам“ и „чуо сам“, „гледао сам“ и „слушао сам“, „разговарао сам“ и „присуствовао сам“ и приближавају се исказу који могу да дефинишу појмови „проверио сам“, „сагледао сам“, „сазнао сам“, „знам“... На тај начин порука коју дипломата шаље увек је критички проверена и поуздана.

Записи из Индије нуде богатство и мозаичну слику односа две земље. Они скрећу пажњу на бројне „рукавце“ кроз које је историја тих односа пролазила на преласку ХХ у ХХИ век. Епизоде о којима сведоче су бројне, важне и сазнајно занимљиве.

Рукопис који је пред читаоцем није истицање сопствене улоге и несумњивог дипломат-

ског успеха постигнутог „у злим временима“, у којима су југословенски и српски дипломати, мимо своје воље, у многим престолицама света изгубили кредибилитет. У питању је драгоцен историјски извор чију ће вредност, тек у „трењу“ са другим већ доступним историјским изворима, у наредним годинама процењивати историчари, дипломате, политичари, новинари, аналитичари. За оне млађе, који у дипломатску службу ступају после др Чедомира Штрпца, *Записи из Индије* биће сигуран темељ и инструктивно штиво које

учи дипломатској вештини. За историчаре дипломатских односа дневничке белешке ће послужити као уочљив путоказ који је дипломата – сведок историје поставио у жељи да олакша оријентацију у времену у којем је историја насилно закорачила у наше животе, драматично их мењајући. Умеће аутора да своје мисли језички допадљиво изложи, сигурни смо, обезбедиће књизи *Записи из Индије* много шири круг читалаца од оног који чини стручна јавност.

Проф. др Љубодраг Димић

